

Шпортюк О. М.

ORCID 0000-0002-0252-5594

Старший науковий співробітник
відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби
(Чернігів, Україна) E-mail: elenashportyuk@ukr.net

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ ДЛЯ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ

Мета роботи. Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів підготовки майбутніх офіцерів органу пробації до роботи з неповнолітніми. Проаналізувавши завдання та функції діяльності працівників пробації, розкрити та сформулювати пріоритетні напрями підготовки майбутніх офіцерів органу пробації, визначити компоненти соціально-виховної компетентності.

Методологія. Під час проведення дослідження були використані теоретичні (вивчення й аналіз офіційних нормативних документів, навчальних програм, підручників і навчальних посібників з професійної підготовки персоналу служби пробації, порівняння і узагальнення поглядів учених на питання підготовки майбутніх офіцерів пробації до роботи з неповнолітніми, узагальнення викладеного матеріалу) та емпіричні (спостереження за навчальним процесом та професійною діяльністю) методи пізнання.

Наукова новизна. У статті розкрито завдання, що стоять перед майбутніми офіцерами органу пробації, які працюватимуть з неповнолітніми, що визначені вимогами міжнародних стандартів, вітчизняного законодавства та віковими особливостями даної категорії клієнтів пробації. Встановлено, що для досягнення цілей пробації персонал повинен володіти не лише ґрунтовними юридичними знаннями, а вміти професійно здійснювати саме соціально-виховну роботу, впроваджувати ефективні соціально-виховні технології щодо неповнолітніх, використовувати нові методики та програми з метою успішної корекції соціальної поведінки неповнолітнього злочинця, застосовувати нові інструменти та методики з метою визначення ризиків скоєння злочинів.

Висновки. Визначено, що програма підготовки майбутніх офіцерів органу пробації до роботи з неповнолітніми для набуття необхідних знань та навичок має складатись з двох блоків: правової компетентності та фахової компетентності. В результаті освоєння даної програми майбутні офіцери органу пробації повинні оволодіти змістовними компонентами соціально-виховної компетентності.

Ключові слова: офіцери органу пробації, професійна підготовка, неповнолітні, соціально-виховна робота.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Наслідком багаторічного реформаційного процесу системи виконання покарань з урахуванням закордонного досвіду, стало створення в Україні служби пробації, а в її структурі центрів ювенальної пробації. На сьогоднішній день особливий підхід у роботі з неповнолітніми порушниками закону обумовлює низка міжнародних законодавчих актів, ратифікованих Верховною Радою України: Декларація ООН про права дитини, Пекінські правила, «Ер-Рядські керівні принципи» та ін. З метою належного виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань у частині забезпечення дітям особливого піклування та допомоги з боку держави, реалізації положень Конституції України, а також з огляду на чіткий шлях створення та розвитку ювенальної юстиції в Україні постала необхідність у підготовці кваліфікованих кадрів для роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. Таким чином на сучасному етапі створення та розвитку в Україні ювенальної юстиції проблема підготовки майбутніх офіцерів пробації для роботи з неповнолітніми є досить актуальною.

Багато науковців присвятили свої праці підготовці фахівців для роботи з «важкими» дітьми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти дитячої бездоглядності і безпритульності та необхідність підготовки фахівців для роботи з «дітьми вулиці» висвітлюються у працях Т. Алексєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, Н. Дівіциної, Л. Завацької, А. Капської, О. Коваленко, Н. Максимової, Л. Рень.

Проблеми формування професійної компетентності співробітників пенітенціарної служби на основі компетентісного підходу у наукових працях вивчали Ю. Гагарін, В. Костенко, О. Тогочинський, А. Хассіятулін. Підготовку персоналу органів пробації у своїх дисертаційних дослідженнях вивчали О. Дука та І. Стеценко. Засади соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими до позбавлення волі досліджувала С. Караман, підготовку до соціально-виховної роботи з неповнолітніми розкрила у своєму дослідженні О. Федоренко. *Соціально-педагогічні ідеї стали предметом наукових праць таких відомих науковців як Л. Завацька, А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Ягупов.*

Мета. Проаналізувавши завдання та функції діяльності працівників пробації, розкрити та сформулювати пріоритетні напрями підготовки майбутніх офіцерів органу пробації, визначити коло компетентностей, які зорієнтовані на проведення соціально-виховної роботи з неповнолітніми.

Методологія. Під час проведення дослідження були використані теоретичні (збір, аналіз, синтез, узагальнення) та емпіричні методи пізнання. А також системний підхід до моделювання формування готовності майбутнього офіцера органу пробації до соціально-виховної роботи з неповнолітніми.

Новизна. Теоретично обґрунтовано та визначено напрями підготовки майбутніх офіцерів органу пробації для проведення соціально-виховної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом.

Відповідно до вітчизняного законодавства пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [8]. Заступник ДУ «Центр пробації» О. Суботенко у своєму виступі зауважує, що співробітники пробації здійснюють не лише контроль і нагляд за відбуттям покарань неповнолітніми особами, а проводять з ними соціально-виховну роботу, сприяють їх виправленню та спонукають ставати свідомими громадянами нашої держави, не вчиняючи нових злочинів.

На сьогодні в структурі ДУ «Центр пробації» Міністерства юстиції України функціонує 14 центрів ювенальної пробації, які розташовані у містах: Дніпро, Кривий Ріг, Запоріжжя, Мелітополь, Маріуполь, Київ, Житомир, Львів, Рівне, Одеса, Миколаїв, Харків, Кропивницький, Полтава. У вищезазначених секторах пробаційні заходи застосовуються до осіб віком від 14 до 18 років, з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Відкриття центрів ювенальної пробації можна вважати значним кроком на шляху створення ювенальної юстиції, а також це обумовлює необхідність підготовки фахівців для даної служби.

За офіційними даними станом на 01.03.2019 р. на обліку в уповноважених органах з питань пробації по всім регіонам України перебуває наступна чисельність неповнолітніх осіб [2].

Таблиця 1

Довідка про чисельність неповнолітніх осіб, які знаходяться на обліку уповноважених органів з питань пробації

Засуджені до покарань не пов'язаних з позбавленням волі та особи, до яких застосовано адмін. стягнення		Засуджені до покарання у виді позбавлення обіймати певні посади, займатись певною діяльністю		Громадські роботи, (у т. ч. адмін. Стягнення)		Виправні роботи		Звільнення від відбування покарання з випробуванням	
на кінець 2018 р.	01.03.19 р.	на кінець 2018 р.	01.03.19 р.	на кінець 2018 р.	01.03.19 р.	на кінець 2018 р.	01.03.19 р.	на кінець 2018 р.	01.03.19 р.
954	1004	0	0	32	34	0	0	922	970

Однак слід зазначити, що продуктивне функціонування секторів ювенальної пробації, які входять до структури ювенальної юстиції неможливе без спеціально підготовлених кадрів для роботи з неповнолітніми.

З цим постає завдання підготовки фахівців для служби ювенальної пробації, які ефективно володіють навиками соціально-виховної роботи з неповнолітніми, як основним засобом виправлення і ресоціалізації засуджених, вміють використовувати нові методики та програми з метою успішної корекції соціальної поведінки неповнолітнього злочинця. Для цього персонал органів пробації повинен володіти не лише ґрунтовними юридичними знаннями, а вміти професійно забезпечити здійснення саме соціально-виховної роботи, вміти впроваджувати ефективні соціально-виховні технології щодо неповнолітніх, які перебувають на обліку у службі пробації.

Разом з тим План заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року передбачає:

- удосконалення системи підготовки, підвищення кваліфікації фахівців, залучених до виконання профілактичних та корекційних програм, проведення моніторингу їх ефективності, оцінки ризиків вчинення правопорушень дітьми;

- забезпечення спеціалізації суддів, що розглядають справи про адміністративні правопорушення за участю неповнолітніх осіб, та інших фахівців системи юстиції щодо дітей (прокурорів, адвокатів,

соціальних працівників, педагогів, психологів, працівників поліції, органів пробації тощо) а також урахування вимог міжнародних стандартів при підготовці відповідних фахівців;

– підвищення професійного потенціалу працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань, органів пробації з питань забезпечення ресоціалізації неповнолітніх засуджених осіб шляхом розроблення та впровадження відповідних програм підвищення кваліфікації [7].

Як зазначає Л. Завацька, виходячи із завдань пробації, майбутнім працівникам пенітенціарної служби необхідно спільно з органами та службами у справах дітей, спеціальними установами і закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень впроваджувати ефективні соціально-виховні технології, а саме гейткіпінг, як концепцію та механізм ухвалення рішень в інтересах дітей, основними елементами якого є проведення оцінювання ситуації неповнолітнього засобами комплексної оцінки його потреб; визначення спектру доступних послуг, що можуть надаватися фахівцями служби пробації; забезпечення функціонування системи нагляду, що здійснюється органом пробації за місцем проживання і навчання засудженого [3].

В даний час діяльність секторів ювенальної пробації регламентується Типовим положенням про сектор ювенальної пробації та включає в себе низку юридичних функцій, що передбачають: підготовку досудових доповідей щодо неповнолітніх обвинувачених відповідно до ухвали суду; виконання кримінальних покарань щодо неповнолітніх у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; здійснення нагляду за неповнолітніми особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням та ін.

Але основний обсяг завдань працівників пробації передбачає застосування методів виховного впливу та проведення заходів соціальної допомоги та реабілітації, які потребують наявності спеціальних компетентностей щодо проведення соціально-виховної роботи, а саме:

– реалізація пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок»;

– проведення соціально-виховної роботи із неповнолітніми засудженими, до яких застосовано пробацію;

– узагальнення та аналіз інформації про неповнолітніх осіб для визначення їх потреб у наданні соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, психологічних, юридичних та інформаційних послуг;

– роз'яснення неповнолітнім особам порядку отримання (надання) соціальних послуг;

– визначення криміногенних факторів, що впливають на поведінку неповнолітнього засудженого;

– розроблення та реалізація заходів щодо роботи із неповнолітніми особами, які сприятимуть мінімізації ризику вчинення нових правопорушень, шляхом застосування методики оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення;

– забезпечення організації соціально-виховної роботи із неповнолітніми особами за індивідуальним планом роботи, визначеним на підставі оцінки криміногенних факторів неповнолітньої особи;

– сприяння залученню неповнолітніх осіб до виховних заходів та соціально корисної діяльності, до заходів, спрямованих на мотивацію позитивних змін особистості, поліпшення соціальних стосунків та профілактику правопорушень;

– сприяння залученню неповнолітніх засуджених до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти;

– проведення роботи із батьками або законними представниками неповнолітніх засуджених щодо їх залучення до соціально-виховної роботи, яка проводиться з такими засудженими;

– забезпечення взаємодії з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, щодо заходів соціальної профілактики, соціальної реабілітації та соціального супроводу неповнолітніх [9].

Оскільки, як відомо, неповнолітні відносяться до вразливих категорій громадян і потребують особливого підходу при виконанні покарань та проведенні з ними заходів соціально-виховного впливу. Відповідно в органах пробації, а саме центрах ювенальної пробації повинен працювати персонал, який володіє відповідними знанням та навиками роботи, щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей їх розвитку. Фахівці, які будуть здатні створити ефективну систему реабілітації підлітків, які вчинили правопорушення, з метою їх перевиховання та ресоціалізації. Основним напрямком у підготовці фахівців для роботи з неповнолітніми порушниками закону є набуття компетентностей з соціально-виховної роботи.

Таким чином, можемо відмітити необхідність спеціальної підготовки персоналу пробації задля ефективного проведення соціально-виховної роботи, застосування нових інструментів та методик з метою визначення ризиків скоєння злочинів неповнолітніми, ефективного застосування пробаційних програм, планування та здійснення подальшої роботи з підобліковими та їх сім'ями.

Результативність досягнення мети покарання при виконанні покарань не пов'язаних із позбавленням волі залежить від ефективності соціально-виховної роботи у діяльності служби пробації. На сьогодні «філософія» покарання неповнолітніх за кримінальні правопорушення полягає в тому, що ув'язнення застосовується лише як крайній захід, а основний наголос стоїть на наданні якісних послуг із максимальним охопленням таких осіб пробаційними та іншими спеціально розробленими програмами.

Висновки. Отже, враховуючи викладений матеріал, перспективою подальших досліджень вважаємо розробку змісту підготовки спецкурсу, навчальних модулів для майбутніх офіцерів органу

пробації, з метою отримання останніми теоретичних знань та професійних навичок для оволодіння соціально-виховною компетентністю з метою подальшого успішного вирішення професійних завдань у роботі з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом.

На нашу думку, програма підготовки має складатись з двох блоків: правової компетентності та фахової компетентності, в результаті освоєння якої майбутні офіцери органу пробації повинні:

- розуміти особливості підліткового віку, зокрема ті, що роблять неповнолітніх уразливими до різних факторів, які впливають на розвиток кримінальної поведінки;
- знати та ефективно використовувати наступні методики, інструменти та підходи: оцінювання ризику вчинення повторного кримінального правопорушення неповнолітнім; інтерв'ювання; складання індивідуального плану та кейс менеджменту; мотиваційного консультування;
- вміти впроваджувати пробаційні програми серед неповнолітніх з метою зміни їхньої поведінки;
- знати засади медіації, а також підходу на основі сильних сторін неповнолітнього;
- вміти оцінювати необхідність надання послуг, яких потребують неповнолітні і визначати відповідні заходи;
- визначати пріоритетність у сфері криміногенних потреб, які вимагають змін і формулювати конкретні рекомендації щодо подальшої роботи з неповнолітніми;
- знати основи волонтерської діяльності та вміти організувати роботу з волонтерськими та благодійними організаціями.

References

1. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 03.02.2020).
Deklaratsiia prav dytyny vid 20.11.1959 r [The Declaration of the Rights of the Child, nov. 20, 1959] Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Довідка про чисельність неповнолітніх осіб, які знаходяться на обліку уповноважених органів з питань пробації URL: http://www.probation.gov.ua/?page_id=153 (дата звернення 03.02.2020)
Dovidka pro chyselnist nepovnolitnikh osib, yaki znakhodiatsia na obliku upovnovazhenykh orhaniv z pytan probatsii [Information on the number of minors on the register of probation authorities]. Retrived from http://www.probation.gov.ua/?page_id=153.
3. Завацька Л. М. Гейткіпінг як напрям соціально-виховної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конференції (Чернігів, 27-28-жовт. 2016 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 109–110.
Zavatska, L. M. (2016) Heitkipinh yak napriam sotsialno-vykhovnoi roboty z nepovnolitnimy, yaki перебувають у конфлікті з законом [Gatekeeping as a Direction of Social and Educational Work with Juveniles in Conflict with the Law]. Aktualni problem modernizatsii zakonodavstva ta osvity v umovakh yevrointehratsiinoho postupu Ukrainy: materialy mizhnarod. nauk.-prakt. konferentsii (Chernihiv, 27-28-zhovt. 2016 r.). Chernihiv: Desna Polihraf, 2016. S. 109–110.
4. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України: монографія – Луганськ. Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2012. 488 с.
Karaman, O. L. (2012) Sotsialno-pedahohichna robota z nepovnolitnimy zasudzhenymy v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy [Social and pedagogical work with juvenile prisoner sinprisons in Ukraine] Luhansk. Vyd-voDZ «LNUim. Tarasa Shevchenka», 488 s.
5. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх «Ер-Рядські керівні принципи» від 14.12.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_861 (дата звернення 03.02.2020).
Kerivni pryntsypy Orhanizatsii Obiednanykh Natsii dlia poperedzhennia zlochynnosti sered nepovnolitnikh «Er-Riidaskike rivni pryntsypy» vid 14.12.1990 r.
[United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Crime "Riyadh Guidelines" from dec. 14,1990] Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211/.
6. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 03.02.2020).
Minimalni standartni pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii shcho stosuutsia vidpravlennia pravosuiddia stosovno nepovnolitnikh (Pekinski pravyla) [United Nations Minimum Standard Ruleson the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules)]. Retrived from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211/
7. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 р. № 1335-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r> (дата звернення 03.02.2020)
Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Natsionalnoi stratehii reformuvannia systemy yustytisii shchodo ditei naperiod do 2023 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.11.2019 r. № 1335-r. [Order of

the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the action plan for the implementation of the National Strategy for the reform of the system of justice for children for the period up to 2023»: from nov. 27,2019 No 1335-p] Retrived from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>.

8. Про Пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII Відомості Верховної Ради України. 2015, № 13, Ст. 93.
Pro Probatsiui: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 p. № 160-VIII Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015, No 13, St.93 [Law of Ukraine On Probation from feb.05,2015 No 160-VIII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine.2015, No. 13, Art. 93].
9. Типове положення про сектор ювенальної пробації: затв. наказом Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17>(дата звернення 03.02.2020).
Typove polozhennia pro sektory uvenalnoi probatsii zatv.nakazom Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 18.08.2017 r. № 2649/5[Order of the Ministry of Justice of Ukraine «Typical provision for the juvenile probation sector» from aug. 18,2017 r. No 2649/5] Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17/>
10. Тогочинський О. М., Третяк О. С., Чебоненко С. О. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. *Вісник* №142 2017 р. С.182-186.
Tohochynskiy, O. M., Tretiak, O. S. & Chebonenko, S. O. (2017) Sotsialno-vykhovna robota ta sfera yii zastosuvannya v roboti z zasudzhenyimi u protsesi nahliadovoi probatsii [Social and educational work and its scope in work with prisoners in the process of supervisory probation]. *Visnyk* №142 r. S. 182-186.

Shportiuk O.

ORCID 0000-0002-0252-5594

Senior Researcher Fellow
of the Department of Scientific Activity
and International Cooperation,
Academy of the State Penitentiary Service
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: elenashportiyuk@ukr.net

MAIN ASPECTS OF FUTURE PROBATION OFFICERS `TRAINING FOR WORK WITH JUVENILES

Purpose of the study. *The purpose of the study is to identify priority are as for future probation officers` training to work with juveniles. B analyzing the tasks and functions of the probation officers, the priorities of the future probation officers` training should be identiiedy and for mulated, with the components of social and educational competence.*

Methodology. *During there search, some methods of cognition were used as the theoretical methods (study and analysis of official normative documents, curricula, textbooks and training manuals for the professional training of probation service personnel, comparison and generalization of scientists' views on the issue of future probation officers` training to work with juveniles, generalization of the material) and also empirical methods (observation of the learning process and profession a activity).*

Scientific novelty. *The article ereveals the tasks facing future probation officers in work with juveniles, which are defined by there quire ments of international standards, national legislation and the age characteristics of such probation category clients. It is established that in order to achieve the probation goals, the personnel should have not only thorough legal know ledge, but also should be able to professionally carry out social and educational work, implement effective social and educational technologies for juveniles, use new methodic sand programs for successful correction of social behavior of juveniles`, use new to ol sand techniques to identify the risks of crime.*

Conclusions. *The program for future probation officers` training to work with juveniles for then ecessary know ledge and skills acquiring has been determined to consist of two blocks: legal competence and professional competence. As a result of the program acquiring, the future probation officers should acquire components of social and educational competence.*

Keywords: *probation officers, professional training, juveniles, social and educational work.*

Стаття надійшла до редакції: 29.11.2019

Рецензент: **О. Третяк** – доктор педагогічних наук, професор кафедри археології, етнології та краєзнавчотуристичної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка